

Néhány méter mindenség

Akár egy török dzsámi. Kör alakú építmény, a folyosó is körbefut. A kétszárnyú, csapóajtós bejáratokra zajongó gyermekerség mered. A felnőttek karjukra velet kabátjaikkal toporognak. A bebocsátásra váró sokaság — háromszáznál is több — vannak — körülönni a „szentély”-t. Feltárlanak az ajtókat. A félhomályból halk, finom Bach-organamuzsika szűrődik ki. Mindenki felfelé tekint. Fölöttünk a kupola főhéthérje lassan elsötétedik. Csak a zene szól tovább méltóságteljesen.

És feltűnik maga a nap is. Apróska sárga tányér, lassan mozog a bejelölt keleti irányból nyugat felé, akár a valóságban. Azaz csak a felszíni valóságban. Hiszen ez is, ahogy a hang mondja, „csak látszatjelenség”, akár az ég fölénk kupolaként borulni látszó képe, ami most itt-amott a naprendszer egyik „lyogójának” egyik pontján, Budapestén, a Népligetben, a Planetáriumban fölénk vetít a híres jénai Zeiss-gyár műszere, két gömbje közül az egyikbe a csillagokat gyűjtve (már azokat, melyeket fölöttünk észlelhetünk: 8900 darabot), a másikba pedig kivette őket. Így kerül erre a mindössze 23 méter átmérőjű kupolára a mindenség, amelyben élünk.

Játszik velünk a planetárium. Előbb kirajzolódna a csillagképek. Gyerekkorunkban meleg, nyári estéken, fűben hanyatt fekvé hallhattuk talán először az ősi magyar hitvilág e mitológiai neveit, a kis és nagy Göncöl, a Fiastyúkot, az Esthajnal, a Kaszásokat és a többi. Most láthatóan, félreérthetetlenül és könnyen felismerhetően ragyognak fölöttünk. Máshová kerülnek, ahogy változik az idő, az évszázkok és az évek. Később elindulunk Budapestről. Most még a Duna közepén ülünk, egy óriási csónakban. Körös-körül, a valódi irányoknak és égtájaknak megfelelően látható a Gellérthegy, a Lánchíd, a Parlament, a Vár, még a Hilton is. Alkonyodik a főváros felett, lassan sötétebbé válik a panoráma-délibáb. S újra felragyog a csillagos ég — 23 méternyi átmérővel. Délné indulunk, az Egyenlítőn állunk meg először. Másiként fordultak a csillagok és a csillagképek, meg is magyarázzák, miért. Végállomás: a Déli-sark, az Antarktisz. Féléves nap-pál van, újra kivilágosodik. Fehér fagyvilág körös-körül, minden főhéthér. A kép olyan plasztikus, hogy mellettem egy nő szorosabba húzza össze magát a kabátot. Odafönt, a zenitén a Dél Kereszte, amit ki tudja, megláthatunk-e valaha ennél „előbbben”? Mert közben elrohant az idő, már éjjel van a sarkkörön és fél perc múlva ismét Európa közepén vagyunk.

Igen, itt van mindenki újra, az a népes szegedi csoport is, amely a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola és a TIT szervezésében jött. Saját bevallásuk szerint, egy lenyűgöző hagyomány megindítóiként is.

A hang, amely a népligeti déli-eltötte varázsolt ég megjelenésekor kezdett beszélni, azzal kezdte mondókáját: úgy látszik, ma különleges világnap van, hiszen általános iskolásoktól, tinédzserek-ken át, egyetemistákig és idős, összes urakig a legkülönfélébb korosztályok képviseltetik magukat, így hát most meg kell próbálnia úgy beszélni, hogy mindenkire szólhassék. Olykor körülpillantva, a hatást figyelve úgy tűnt: sikerült.

Légoptalmi víztároló, betonkávás kútmaradványok egyike-másika mára is látható a városban. Alsóváros, a Mátyás téren is van egy... Egyszer Károsi Csabának,

a Tanárképző Főiskola földrajz tanszéke fiatal adjunktusának észébe ötlött: mi lenne, ha... A főiskola birtokba vette a területet, megkezdődtek a tárgyalások. A betonkaréjt felhasználva, 11 méter átmérőjű planetáriumra gondoltak, a megyei és a városi tanács művelődésügyi osztályainak, a TIT-nek, a JATE-nak és a Tanárképző Főiskolának közös bábáskodásával felépítendő, fontos közművelődési-oktatási intézményre. A Zeiss-művek ajánlatot tett a műszerre, ha a pénz meg lenne, jövő év végén szállítanák. Két-két és fél millió forintból van szó. Eredeti — és viszonylag olcsónak tűnő — elképzelés született a kupolát illetően: a Kenderfő és Szövőipari Vállalat grablost burkot készítenek, poliészterből és pévécéből, s a KSZV-től is részt vettek néhányan a budapesti látogatáson... Időpontot, abszolút biztatást ugyan még korai lenne mondani, de ahogyan a földrajz tanszék egyik oktatója, Bagdi Sándor megfogalmazta: erjedőben van a dolog... S a létesítmény hasznát nem is kell különösebben eszetelni manapság, amikor az úrhajózás ezeket tett amatőr csillagászokká. Egyszóval: talán...

...talán nemcsak Szegedről, hanem egész Dél-Alföldről sokan látogatnának ebbe a fura varázslat-építménybe. Talán — Jugoszláviából is...

A hang a planetáriumban most a bolygók mozgásáról, a világegyetem jellegéről beszél. Ez az a pont, ahol a csillagászat átsap filozófiába, gondolom. Tudja ezt a hang is. Ki tudja, mi történt ezzel az emberrel, talán maga sem veszi észre, hogy amikor mond, régen túl van már a szakmai kérdéseken... „a mindenség szerelméről” beszél, arról, hogy a világegyetem tudományos vizsgálata, sor egy bizonyos apró bolygóig elérkezve, már nem is csak filozófiát, hanem etikai kérdéseket illenék megvizsgálni. Közben ott, a fénylő, sárga korong körül lassan mozog körbe a naprendszer kilenc bolygója. Közük az is, amely körül egyetlen apróska Hold is kering... S lassan eltűnik a többi bolygó, mind a látható 8900. Semmi más nem marad, csak az az egyetlen, kicsiny, forgó fénypont, ami önmaga körül is fordul, mozog. Ahová most a hang invitál bennünket, e szokatlan planetáriumi látogatás befejezésekként, miközben halkán újra megszólal az orgona is. Arra a kis fénypontra, amin kívül voltaképpen semmi más nem létezik. Nézem, egyre nézem csak az apró, kicsi gömböt ott — itt a végtelenségben. Igen, rajta kívül semmi más nem létezik. Nézem, s először nem is tudom, mi az oka hirtelen meghatottságomnak.

DOMONKOS LÁSZLÓ

Megyei utazások

Lépésváltás után

Jól emlékszem még nagyanyám klárafalvai házára. A kemence fölött a ritka szövésű fűzfarcson minden télen ott száradt a sok apró hagyma, a zsikétől a piklé-zig. Így nevezik a nagyság szerint szétválogatott dughagymák egyes csoportjait. Aztán tavasszal nagyanyám, összefogva néhány szomszédal, térdén csúszva dugdosta el a Maros-parti Kiserén vagy a Nagyfüzeiben. Azóta nagyot változott a világ. A hagymakertészek nehéz kézi munkáját felváltotta a gép. Töb- bet is, jobbat is terem ma már a makói határ. A hagymások leleményét a múzeumi tárgyvakká lett hagymakaparó, földrosta, dughagyma-oztályozó, utalló, ke- rekekben görögülő tolikapa örzi tovább.

Tetszetős laboratórium- és iro- daépület, a hagymakutatás felleg- vára Makón.

— Nagyon jól ismerem azt az időt, amikor sok munkával, nagy szorgommal és hihetetlen kitar- tassal termelték meg erre felé a hagymát — mondja Szalay Fe- renc, az állomás vezetője.

— Makó és a hagyma. A város címerében is ott van. A króni- kások már az 1700-as években megemlíti a Maros-parti hagymakertészeket.

— Kezdetben az árvizes terü- letekről kipusztult szőlők helyére ültették a hagymát. Az első ter- mező a jobbágyság alól felsza- badított szellek voltak. Ők és leszármazottaik szereztek mesz- sze földön hírnevet a városnak.

— Úgy tudom, a makói hagyma minősége a második világhá- ború idején nagyon leromlott.

Nem volt elegendő szaporító- anyag. Így külföldről is került ide kevésbé értékes fajta. Kuta- toálomásunk elődje éppen azzal a céllal alakult 1948-ban, hogy a makói hagyma ismét visszanyerje

régi jóhíret. Legalább kétezer hagymakertész fajtaváltozata kö- zül választottuk ki a legjobb és a legkedvezőbb tulajdonságúakat. Végül 1958-ban az általunk sze- lektált új makói fajtát államilag is elismerték. Tulajdonságai job- bak a háború előtt termesztett fajtáknál. Egyöntetűbb termésű, s a hagyma alakja megközelíti a gömb formát. Fűszerező értéke magas. Szárazanyag-tartalma jó,

kütfő konzervipari alapanyag. A tárolást még ma is ez a fajta tú- ri a legjobban.

— A fajtákat, legyen az zöld- ségfele vagy más szántóföldi nö- vény, általában 5—10 évenként váltják. A makói hagyma ezzel szemben már húsz éve „tartja magát”. Sőt, termesztése új len- dületet vett.

— Ennek az a titka, hogy a fajtafenntartás során a kiváloga- tott egyedeket provokáljuk...

— Provokálják?

— ...szándékosan a legrosz- szabb körülmények közé visszük a töveket. Megfertőzzük pero- noszpórával, hagymaléggel. Té- len meleg helyen tároljuk, s csak azokat gyűjtjük össze, amelyek nem csíráztak ki. Háromszor há- rom évig tart ez a munka. Mind- ezek után születik meg a „szu- perelit” mag. Az állomás állítja elő az elit fokozatú vetőmagot is.

— Nem vagyunk jelentős hagymatermesztők, csak egy-két százalékát adjuk a világ hagymatermésének — a makói hagyma mégis a legkerevetebb.

— A makóinál jobbat nagyon

nehéz produkálni. Sokan hiá- nyolták eddig az egyéves makói fajtát. Az ipar azt szeretné, ha fehér héjú lenne a hagyma. Új, elismerésre bejelentett fajtáink, mint az egyéves, a nagy testű és a fehér héjú éppen ezeket az igényeket elégítik ki. Vannak már jó tulajdonságokkal rendel- kező hibridek is. Persze, nem elég csak előállítani ezeket, gon- doskodni kell arról is, hogy az üzemi elterjesztés után elegendő és jó minőségű szaporítóanyag legyen. Allomásunkon természté- si kísérletek is folynak. Az újabb és régebbi, valamint a hazánkba kerülő külföldi fajtákat tenyész- kerünkben, valamint az ország több hagymatermesztő gazdasága- ban próbáljuk ki. Vizsgáljuk a fajták betegségekkel szembeni ellenálló képességét, tárolható- ágát. Értékeljük, hogy az új ter- mesztéstechnológia mellett mi- lyen eredményekre képesek.

— 1975-ben ismét a mélypon- ton...

— Belvizes év volt, a szaporí- toanyag jó része tönkrement. Emiatt aztán ismét sok külföldi fajta került erre a vidékre. A szaporítóanyag hiányát az el- múlt években kellett pótolni.

— Azóta az egyéves természté- si módszer is terjedt ezen a vi- déken.

— A makói hagymának tulaj- donképpen jót tett a külföldi konkurencia. Összehasonlíthatták a termesztők és feldolgozó ipari vállalatok a kétféle technológiá- val termesztett hagyma minősé- gét, értékét. Ismertekké váltak az előnyök és hátrányok mindkét eljárásnál. Az egyéves technoló- gia bevezetése új lendületet adott a kétféves módszer korszerűsödé- sének is. A makói hagyma 150—200 mázsát terem hektáronként, az egyéves 300—400-at. Amíg azonban a makóinak 85—90 szá- zalékát, az egyévesnek csak 35—40 százalékát tudták értékesíteni a termelzőszövetkezetek.

— Tíz éve már annak, hogy a makói kutatóállomáson szabadal- mázták a Bruder-Kovács-fé- le hagymatermesztési gépsort.

— A fejlődést nem innen szá- mítjuk. A nagyüzemek kialaku- lásakor még megmaradtak a kis- üzemi technológiák. Első lépés- nek a művelőutas, ágyrendszerű ter- mesztési technológia bevezetése tekíthető. Lehetőség volt, hogy a hagymatáblában tarosási kár nélkül közlekedjenek a gépek. Találunk megoldást az optimális tözsám kialakítására is. Aztán jöttek a kísérleti gépek. Később a tápanyagellátási, a vegyszeres gyomirtási, majd a növényvé- delemi kísérletek jelentettek újabb megoldandó feladatokat.

— A szegedi ipari vásáron a HÓDGÉP teljes dughagymater- mesztő gépsort állított ki.

— A legtöbb gazdaságban még mindig csak kézi munkával ter- mesztik a dughagymát. Az állo- más kísérleti gépeit először a hagymatermesztő gazdaságok alkal- mazták itt. Makón. Később a HÓDGÉP közreműködésünkkel megismerkedett a gvári prototí- pust. Gyártását elkezdtek, az üzemek igényeit teljesíteni tud- ják.

— Valamikor a kezdetleges agrotechnika vetett gátat a fejlő- désnek, később a raktárhány. Most a feldolgozásnál van baj.

— Vitáznak a termesztők és az értékesítő vállalatok. Kinek a fel- adata a válogatás és csomagolás? A döntéssel nem lehet sokáig várni, mert a makói technológiá- val másutt is jó minőségű hagymát lehet termesztetni. Ha itt csökken a hagymaterület, van újabb jelentkező Békésben, Ba- ranyában és másutt is.

— Ezek szerint megszűnhet a makóiak vezető szerepe?

— Az élet törvénye. Ha valami gátat szab a további fejlődés- nek...

Kincset érő vidék a makói. Kutatók, termesztők, gépészek évtizedes munkájának eredménye az idej jó hagymatermés. Ilyen gyors lépésváltásra néhány évvel ezelőtt még a legoptimistábbak sem gondoltak. Kár lenne, ha ezek után mégis helyben járásra kényszerülnének a makói hagymások.

RADICS FERENC

A hatodik gyertya

A máskor oly csendes, kihalt temető most életre kel. A gaz- verte strokek megkapálták, a vázákból friss virágok kerül- tek.

Köröskörül apró gyertyák égnek. A szél fojtott beszéd- foszlányokat sodor.

A szomszédos sírhoz egy hajlott hátú, lógó bajuszú öregember lép. Kopott táská- jából öt formatervezett sárga gyertyát vesz ki. Leteszi a krizantémok közé, meggyújtja őket és némán imádkozik.

A szertartás befejeztével egy köznapi vékony fehér gyer- tyát helyez a sírkőre. Azt is meggyújtja, majd összekul- csolja a kezét. Az ima végez- tével könny szökik a szemébe.

Oldalt fordul és szögletesen biccent — látásból ismerjük egymást —, majd lassan cso- szogva felém lépdel és nyújtja a kezét.

A szorítása meglepően erős.

— A felesége? — kérde- m.

— Onnan jövök, ő nem itt fekszik.

Látja kíváncsi tekintetemet, hát folytatja.

— A harmadik szomszédom volt. Tudja, a feleségem már nyolc éve halott. Ő is egyedül maradt... A fia már régen megnősült. Pestre került, so- kat jár külföldre, ritkán szo- kott hazajönni...

— Szóval összeházasítottuk a Mariskával. Aztán egyik napról a másikra... Tudja,

senki nem gondolt rá. Meg- ütötte a... szél... szegényt — mondja szaggatottan, s megtöri a szemét.

— Jött a temetés és a Fe- rivél — a fiával — teszi hoz- zá kiegészítésként — megbe- széltük, hogy én gondozom majd az anyja sírját... Mivel én úgyis ráérek. Két éve tör- tént, azóta mindig megírja, hogy mit vegyek, s rendszeren küldi hozzá a pénzt is.

— A fehér gyertyát is ő... Egy mozdulattal elhárítja a kérdést.

— Tudja, mi a feleségem- mel ötven évet éltünk le, neki ötöt szoktam vinni ilyenkor.

...de hatot veszek, hogy a Mariskának is jusson egy szál...

HORVÁTH ISTVÁN